

KRONIKA – ХРОНИКА – ANNIVERSARIES – CHRONIK

Životní jubileum prof. PhDr. Marie Krčmové, CSc.

Významné životní jubileum prof. PhDr. Marie Krčmové, CSc., připadlo téměř na přelom roku 2005 a 2006; i v rámci tohoto sborníku je proto připomínáno ve dvou částech. V loňském čísle SPFF-BU (s. 214–216) byl publikován dodatek k její bibliografii, nyní následuje jubilejní medailón.

Marie Krčmová se narodila 24. prosince 1940 v Brně. Přestože měla v mládí spoustu různorodých zájmů – například silnou náklonnost k přírodním vědám, především k chemii (tuto linii odborné práce dále rozvíjí syn prof. Krčmové, doc. František Krčma, který působí na Vysokém učení technickém v Brně), sehrálo nakonec v jejím odborném zaměření velkou roli i rodinné zázemí. Ačkoliv se na rozdíl od svého otce, prof. Josefa Hrabáka, nezaměřila na literární vědu, vždy měla k této disciplíně, především v rámci bohemistiky, blízko – například se technicky podílela na Hrabákově *Poetice*, v 70. letech přeložila do moderní češtiny Dalimilovu kroniku, kterou pak přebásnila Hana Vrbová, v rámci stylistických zkoumání věnovala pozornost rovněž uměleckému funkčnímu stylu.

Výrazně rozvinutá schopnost exaktního myšlení však pro ni byla přínosem i v humanitních oborech, jimž se nakonec rozhodla věnovat. Na brněnské filozofické fakultě vystudovala češtinu a ruštinu, během studia absolvovala také rozšiřující kursy polštiny a fonetiky; jejími pedagogy byli mj. A. Lamprecht a K. Ohnesorg. Po ukončení fakulty r. 1962 se odborně profilovala jako bohemistka. Podle tehdejších předpisů sice po absolutoriu dostala umístěnku, konkrétně na gymnázium ve Strážnici, na základě úspěšně absolvovaného konkursu však mohla nastoupit do brněnské pobočky Ústavu pro jazyk český ČSAV, kde působila do r. 1970. Během tohoto období zpracovala svou doktorskou disertaci *Přízvukování předložek na Brněnsku* (PhDr., 1966), v téže době se začala věnovat také dialektologii. Podílela se na sběru a zpracování materiálu pro *Český jazykový atlas* (vychází od r. 1992), je zastoupena rovněž mezi spoluautory antologie *České nářeční texty* (1976). Teoretické školení, které absolvovala na filozofické fakultě a které během působení v Ústavu pro jazyk český dále prohloubila, poskytlo Marii Krčmové spolehlivou základnu pro zkoumání dalších oblastí jazyka – právě dialektologické zkušenosti ji postupně orientovaly k výzkumu jedné specifické podoby jazyka, která do té doby nebyla v českém prostředí podrobněji odborně zpracována, totiž městské mluvy. Její kandidátská práce *Městská mluva brněnská* (CSc., 1972) se pak stala základem monografie *Běžně mluvený jazyk v Brně* (1981).

V době získání hodnosti CSc. však M. Krčmová už působila jako odborná asistentka na brněnské filozofické fakultě. Docentkou byla jmenována r. 1988, r. 1991 se také habilitovala svou monografií *Běžně mluvený jazyk v Brně* a r. 1998 se stala profesorkou pro obor český jazyk. V té době už několik let vedla Ústav jazykovědy, na jehož založení se r. 1995 podílela; vedoucí ústavu byla do r. 2004. Od r. 2002 externě působí na Slezské univerzitě v Opavě, od r. 2005 také na Ostravské univerzitě; jako členka zkušebních komisí spolupracuje s různými univerzitami v ČR, přednášela v Německu, Bulharsku, Polsku a na Slovensku. Cenným obohacením pro jubilantku byly a jsou kontakty s kolegy a kolegyněmi z domácích i zahraničních akademických kruhů. Jakýkoliv výčet bude nutně kusý, alespoň několik jmen je však vhodné při této příležitosti uvést – z brněnských kromě už připomínaného J. Chlouпка např. J. Balhar, A. Erhart, P. Karlík, V. Michálková-Lamprechtová, E. Minářová, R. Večerka, v českém kontextu pak mj. F. Daneš, B. Havránek, Z. Palková, ze zahraničních M. Balowski, S. Gajda, M. Ivanová-Šalingová, G. P. Něščimenková a další.

Působení na brněnské filozofické fakultě je spjato také s rozšířením odborných zájmů M. Krčmové. Kromě fonetiky a fonologie (nejen češtiny, ale také jiných slovanských i neslovanských jazyků) se po odborné i pedagogické stránce věnovala a věnuje také dalším disciplínám, mezi nimiž lze vysledovat poměrně těsnou provázanost. Obecně by předmět zájmu Marie Krčmové snad bylo možné charakterizovat jako současný jazyk a jeho fungování ve společnosti – nejde tedy jen o obecné teoretické znalosti systému jazyka, ale také o konkrétní způsoby jeho užívání. Poznatky z oblasti dialektologie a zkušenosti se zkoumáním městské mluvy tvoří pevný základ pro pozdější práci v oblasti sociolingvistiky a teorie národního jazyka.

V průběhu 70. let se začala M. Krčmová věnovat také dalšímu oboru, u něž návaznost na výše zmíněné disciplíny sice existuje, ale nemusí být vždy na první pohled patrná, totiž stylistice. Ve spolupráci s prof. Janem Chloupkem pomáhala přesněji vymezit lingvisticky orientovanou koncepci stylistiky, vycházející z funkčně pojatého strukturalismu Pražského lingvistického kroužku. Výsledkem byla série prací, které jsou pojaty jako monografie, ale současně mohou sloužit jako učebnice pro vysokoškolské studenty bohemistiky. První text v této řadě byl motivován především praktickými potřebami výuky na vysoké škole: skriptum *Stylistické minimum* (1987, s J. Chloupkem a E. Minářovou) obsahovalo jednak základní teoretické výklady, jednak texty pro práci v seminářích. Následovaly tři knižně vydané práce, na nichž se kromě J. Chloupka, M. Krčmové a E. Minářové autorsky podílela také M. Čechová: *Stylistika češtiny* (1991), *Stylistika současné češtiny* (1997) a *Současná česká stylistika* (2003). Kromě teorie se však M. Krčmová věnovala a věnuje otázkám stylistiky také z praktického hlediska, především pokud jde o stylizaci odborných textů. V návaznosti na stylistiku se pak její zájem orientoval také na rétoriku a jazykovou kulturu a opomenout nelze ani výuku didaktiky českého jazyka pro studenty brněnské filozofické fakulty a spolupráci s pedagogickou fakultou brněnské univerzity; v této souvislosti je nutno zmínit také práci M. Krčmové v oblasti pedolinguistiky (viz např. knihu *Metodika jazykové výchovy v předškolním věku* z r. 1987). Vedla a vede také bakalářské, magisterské a doktorské práce studentů.

Jubilantčina publikační činnost je velice bohatá – soupis jejích prací nyní obsahuje přibližně dvě stě položek; její kompletní bibliografie je k dispozici ve Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada A, *Linguistica Brunensia* A 48 (2000) a A 53 (2005), vybrané položky také v elektronickém informačním systému Masarykovy univerzity (<http://is.muni.cz>). Některé z jejích novějších prací jsou dostupné rovněž v nově založeném elektronickém časopise *Linguistica ONLINE* (<http://www.phil.muni.cz/linguistica/>).

Kromě studií a článků publikovaných v časopisech a sbornících doma i v zahraničí se M. Krčmová podílela na mnoha kolektivních publikacích; z poslední doby to je například *Příruční mluvnice češtiny* (1995), *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (1997), *Tváře češtiny* (2000), *Encyklopedický slovník češtiny* (2002), *Kapitoly z dějin české jazykové vědy bohemistiky* (2006). Ze zahraničních prací je zapotřebí připomenout alespoň její podíl na publikaci *Najnowsze dzieje języków słowiańskich* (Opole 1998). Při své odborné práci také využívá možností, které nabízejí moderní technologie – v r. 2003 například zpracovala multimediální text určený k výuce obecné fonetiky a fonologie, v letech 2002–2004 vedla grantový projekt *Kontrastivní studium věcných textů*, jehož výsledkem byla speciální webová stránka nazvaná *Stylistický web* (<http://www.phil.muni.cz/stylistika>). V souvislosti s publikační činností M. Krčmové je zapotřebí zmínit také důraz, který kladla a klade na popularizační práci v oblasti jazykovědy. Už od r. 1962 uveřejňovala jazykové sloupky např. v časopise *Československý novinář* a v *Rovnosti*, později se podílela na kolektivní publikaci *O češtině každodenní* (1984), přednášela mj. pro Univerzitu třetího věku, pro rozhlasovou stanici Vltava v r. 2002 připravila cyklus dvanácti pořadů o češtině. Na tomto místě je vhodné připomenout také působivé vyjádření jejího vztahu k městu, v němž se narodila, žije v něm a pracuje, totiž spolupráci na představení Městského divadla Brno *My Fair Lady (ze Zelňáku)*, které mělo premiéru r. 1999; součástí divadelního programu je také její studie *Když mluví Brňan*.

Zaujetí pro práci, spolehlivost, vstřícnost, nadhled, sebeovládání, a v neposlední řadě také smysl pro humor – to jsou nepřehlédnutelné vlastnosti prof. Marie Krčmové. Přání vyslovené závěrem tohoto medailónu je prosté: aby si je v neztenčené míře, při dobrém zdraví a v okruhu blízkých lidí, zachovala ještě hodně dlouho.

Michal Krístek

Jubileum Jana Balhara

Letos se v plné životní svěžesti a v pilné práci dožívá 75 let přední český jazykovědec, bohemista, polonista a dialektolog, vedoucí autorského kolektivu *Českého jazykového atlasu* PhDr. Jan Balhar, CSc.

Narodil se 12. 6. 1931 v Březové u Vítkova ve Slezsku. Vysokoškolské vzdělání získal na Filozofické fakultě brněnské univerzity, kde vystudoval obor čeština – polština. Jeho jméno a celoživotní vědecká práce budou navždy spojeny s brněnským dialektologickým oddělením Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky. Sem záhy po studiu nastoupil a zde také dodnes působí (v letech 1983–1992 jako vedoucí pracoviště).

Vlastní oblastí bádání dr. Balhara je dialektologie. Publikoval desítky nářečních studií a statí. Z těch starších tu připomeňme alespoň stať *Vývoj jazyka v nově osídlené obci* (Slezský sborník, 61, 1963, s. 166–173; spoluautor), v níž se jako první zaměřil na aktuální výzkum jazyka v nově dosídleném pohraničí Slezska, dále studii o zápisech lašských dialektů v marburském archivu *Lašská nářečí v marburském archivu* (Slezský sborník, 66, 1968, s. 494–510), příspěvek pojednávající o jazyce stížností poddaných na Těšínsku v r. 1766 *Jazyk selských suplík z Těšínska z r. 1766* (NŘ 68, 1985, s. 169–175) a analýzu jazyka moravských kolonistů v Chorvatsku *Mluva východomoravských kolonistů v Charvátsku* (SPFFBU, A19, 1971, s. 65–88; spoluautor); jde o práce významné i z hlediska dialektologie historické. Průkopnické jsou jeho články věnované stavu a vývoji dnešní mluvy v slezských městech (*Formování městské mluvy v Opavě*, NŘ 57, 1974, s. 13–18; *Mluva starší generace Opavanů*, Slezský sborník, 72, 1974, s. 135–142; *Dnešní mluva v Příboře*, Slezský sborník, 73, 1975, s. 38–42), vývoji slovní zásoby v nářečích a některým příčinám územního členění nářečního lexika (*Bohatost územní diferenciacie nářečního lexika a její příčiny*, SPFFBU, A 29, 1981, s. 113–124, *Zanikající složky nářeční slovní zásoby*, SPFFBU, A 30, 1982, 154–160, *Vývoj nářeční slovní zásoby, zvláště zemědělské terminologie*, NŘ 77, 1994, 246–251).

Nejvíce pozornosti věnoval Jan Balhar nářeční skladbě. Řadu dílčích přípravných studií završil knižní monografií *Skladba lašských nářečí* (Academia: Praha 1974, 197 s.); podává tu úplný popis a rozbor syntaktického systému slezských dialektů. Práce navazuje na plodné tradice brněnské syntaktické školy, zvláště na dílo Jaroslava Bauera. Ocenit je třeba zejména autorovo úsilí o odlišení systémových složek nářeční skladby od složek vyplývajících z mluvenosti nářečních projevů a o odhalování jejich vzájemného vztahu. Tu přispěla Balharova monografie nemálo k obohacení syntaktického bádání u nás.

Jméno Jana Balhara je neodmyslitelně spojeno s rozsáhlým projektem *Českého jazykového atlasu* (ČJA), stěžejního díla české bohemistiky, začleňujícího české dialekty do kontextu českého národního jazyka i do souvislostí mezinárodních. Jako vedoucí autorského kolektivu stál u zrodu tohoto díla, podílel se na přípravných pracích, aktivně se účastnil terénních výzkumů zaměřených na sběr nářečního materiálu. Zkoumal nářeční materiál v 64 venkovských a 17 městských lokalitách na celém území Moravy a Slezska, účastnil se i výzkumu v bývalé Jugoslávii. Pro pět svazků *Atlasu* (1992, 1997, 1999, 2002; 5. díl v tisku) vypracoval úctyhodných 387 map a komentářů. Pro dosud nevydaný 5. svazek ČJA zpracovával především málo vděčné a náročné téma vývoje nářečních souhláskových skupin, v syntaktickém oddíle pak zejména nářeční spojovací prostředky.